

Формування професійного спілкування у майбутніх сурдопедагогів

Tymofiienko N.V. The process of the formation of professional communication skills of the future teachers in ASL / N.V. Tymofiienko // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 26. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2014. – P. 513-526.

Н.В.Тимофієнко. Формування професійного спілкування у майбутніх сурдопедагогів. У статті розглядається проблема формування педагогічного спілкування студентів-сурдопедагогів у навчальному процесі. Спираючись на те, що воно формується і закладається, в основному, під час навчання в університеті, сурдопедагогічне спілкування вивчалось під час здійснення студентами навчальної діяльності. Окрім того, враховувалися вікові особливості процесу спілкування. Так, у дослідженні ми виходили з того, що у юнацькому віці, тобто у період навчання у вищому навчальному закладі, на спілкуванні базується ефективність набуття професійних якостей. Зокрема, спілкування виступає структурним компонентом професійних компетенцій і стимулюючим засобом розбудови власного творчого підходу у навчальному процесі.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що якість засвоєння інформації дітьми залежить від стилю міжособистісної взаємодії між учителем та учнями. Стиль визначається особливостями та умовами, що забезпечують професійно-педагогічну діяльність, а його специфіка залежить від особистісних якостей вчителя і ситуації спілкування.

За результатами проведеного дослідження було виділено чотири типи навчального спілкування студентів-сурдопедагогів за особистісною спрямованістю: життєво-розбудовно-орієнтоване спілкування, культурно-орієнтоване спілкування, навчально-виконавсько-орієнтоване спілкування, професійно-орієнтоване спілкування.

Виявлено, що в студентські роки найбільшою мірою на темп формування професійного сурдопедагогічного спілкування впливає особистісний стиль спілкування, який сформувався на основі досвіду студента та характеру міжособистісних контактів.

Ключові слова: педагогічне спілкування, комунікативні вміння, стилі педагогічного спілкування, засоби спілкування, типи навчального спілкування студентів-сурдопедагогів.

Н.В.Тимофеєнко. Формирование профессионального общения у будущих сурдопедагогов. В статье рассматривается проблема формирования педагогического общения студентов-сурдопедагогов в образовательном процессе. Опираясь на то, что оно формируется и закладывается, в основном, во время обучения в университете, сурдопедагогическое общение изучалось в процессе осуществления студентами учебной деятельности. Кроме того, учитывались на возрастные особенности процесса общения. Так, в исследовании мы исходили из того, что в юношеском возрасте, т.е. в период обучения в высшем учебном заведении, на общении базируется эффективность приобретения профессиональных качеств. В частности, общение выступает структурным компонентом профессиональных компетенций и средством развития творческого подхода в учебном процессе.

Анализ психолого-педагогической литературы показал, что качество усвоения информации детьми зависит от стиля межличностного взаимодействия между учителем и учениками. Стиль определяется особенностями и условиями, которые обеспечивают профессионально-педагогическую деятельность, а его специфика зависит от личностных качеств учителя и ситуации общения.

По результатам проведенного исследования было выделено четыре типа учебного общения студентов-сурдопедагогов: жизненно-развивающе-ориентированное общение, культурно-ориентированное общение, учебно-исполнительно-ориентированное общение, профессионально-ориентированное общение. Выявлено, что в студенческие годы в наибольшей степени на темп формирования профессионального сурдопедагогического общения влияет личностный стиль общения, который сформировался на основе опыта студента и характера межличностных контактов.

Ключевые слова: педагогическое общение, коммуникативные умения, стили педагогического общения, средства общения, типы учебного общения студентов-сурдопедагогов.

Постановка проблеми. Суттєві зміни у становленні України як зрілого суспільства зумовлюють необхідність підвищення професіоналізму сучасних педагогів, зокрема, майбутніх сурдопедагогів та необхідної складової їхньої професійної діяльності – спілкування. Це вимагає пошуку нових методів і форм навчання, які змогли би забезпечити підготовку висококваліфікованого фахівця, спроможного ефективно організувати свою професійну діяльність. Основним у теорії і практиці педагогічної роботи вищого навчального закладу є розвиток особистості студента і формування його готовності до майбутньої професійної діяльності. Навчаючись у вищому навчальному закладі, студент освоює майбутню професію, визначає свою життєву позицію, вивчає способи взаємодії, форми поведінки і спілкування. В структурі

педагогічної діяльності виділяють комунікативний компонент, який вимагає від учителя розвитку комунікативних здібностей, необхідних для здійснення ефективної педагогічної діяльності. Успішна професійна діяльність майбутнього сурдопедагога буде залежати, насамперед, від його вміння організувати свою роботу на основі професійного спілкування із суб'єктами взаємодії, тобто з дітьми, батьками, педагогами, персоналом шкіл для дітей із вадами слуху, представниками управління освіти, членами громадських організацій тощо. Саме тому одним із найважливіших професійних завдань в рамках сучасної педагогічної діяльності є навчити студентів-сурдопедагогів правильно організовувати своє спілкування.

Мета – з'ясувати психологічні особливості навчального спілкування студентів-сурдопедагогів в період навчання в університеті та перевірити ефективність запропонованих засобів підвищення рівня сформованості їхнього навчального спілкування.

Відповідно до визначеної мети поставлено такі **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічних теорій і підходів з дослідження проблеми спілкування.
2. Розробити методику діагностичного обстеження рівня сформованості навчального спілкування студентів-сурдопедагогів.
3. Дослідити закономірності та динаміку розвитку особливостей навчального спілкування студентів-сурдопедагогів.
4. Виявити психологічні особливості навчального спілкування студентів-сурдопедагогів.

Концептуальні основи розробки проблеми спілкування пов'язані з працями багатьох відомих психологів і педагогів, зокрема Б.Г. Ананьєва, Г.М. Андреєвої, В.М. Бехтерева, О.О. Бодальова, Л.С. Виготського, Б.Ф. Ломова, В.М. Мясищева та інших науковців, які розглядали спілкування як важливу умову формування особистості.

Спілкування відіграє важливе значення у житті людини та є головним чинником формування і становлення її як особистості. Неможливо уявити діяльність людини без спілкування, яке присутнє у всіх сферах життєдіяльності. Знання сутності спілкування та його закономірностей є підґрунтям для реалізації та покращення стосунків з іншими людьми і задоволення вищих потреб особистості. Потреба людини у спілкуванні зумовлена необхідністю взаємодіяти в процесі будь-якої спільної діяльності та при вирішенні повсякденних питань.

Разом з тим, педагогічну теорію і практику все більше цікавлять особистісні аспекти педагогічного спілкування. При цьому

особистість розглядається не лише як носій знань, етичної норми, традицій, а як самобутній представник динамічних індивідуальних якостей, що змінюються в педагогічному процесі [8, с.202].

Проблема ефективного педагогічного спілкування розглядалась в роботах Л.К. Велитченко, Л.В. Долинської, М.М. Заброцького, І.О. Зимньої, В.А. Кан-Каліка, Я.Л. Коломинського, О.О. Леонтьєва, С.Д.Максименка, А.В. Мудрика та інших науковців.

Більшість дослідників вважають, що спілкування займає одне з провідних місць у педагогічній діяльності, а звідти – у спілкуванні майбутніх педагогів в силу значимості впливу спілкування на створення «суб'єкт-суб'єктних» стосунків в процесі педагогічної взаємодії педагога та учня.

Можна із впевненістю сказати, що за допомогою спілкування в педагогічному процесі формується надзвичайно важлива система взаємостосунків, яка сприяє ефективності виховання і навчання. Саме у педагогічній діяльності спілкування є функціональним і професійно значущим.

Крім того, педагогічне спілкування набуває виняткового значення для підвищення рівня професіоналізму педагога, удосконалення організації педагогічної діяльності та навчально-виховного процесу як у школі, так і вищих навчальних закладах. Актуалізація комунікативних знань і вмінь педагога, тобто його підготовка до педагогічного спілкування, є важливою умовою встановлення успішних взаємин педагога з вихованцем, що сприяє виникненню умов для повноцінного розвитку учасників спілкування.

Тому, до числа найскладніших завдань, що стоять перед педагогом, належить організація продуктивного спілкування, яка передбачає наявність високого рівня розвитку комунікативних умінь, які вчитель може виробити лише за наявності певних комунікативних здібностей.

Так, В.А. Кан-Калік виокремлює такі комунікативні уміння, що є необхідними для педагога: 1) уміння спілкуватися на людях; 2) уміння через правильно створену систему спілкування організувати спільну з учнями творчу діяльність; 3) уміння цілеспрямовано організувати спілкування і керувати ним.

На відміну від В.А. Кан-Каліка, інший дослідник – А.В. Долгополова, аналізуючи комунікативні уміння педагога, що виділяються у психолого-педагогічній літературі, виокремлює дещо інші дві групи комунікативних умінь, зокрема:

1. Загальні комунікативні уміння, які формуються або стихійно, або цілеспрямовано – в процесі саморозвитку або в рамках тренінгових груп;

2. Спеціальні педагогічні комунікативні уміння, які формуються в процесі спеціально організованих практичних занять, а також під час педагогічної практики.

Теоретично значущими для нас є дослідження А.К. Маркової, яка виділяє дві групи прийомів щодо формування комунікативних умінь:

1. Прийоми постановки широкого спектра комунікативних завдань, серед яких найголовнішими є створення умов психологічної безпеки у спілкуванні і реалізація внутрішніх резервів партнера по спілкуванню.

2. Прийоми, що сприяють досягненню високого рівня спілкування: уміння зрозуміти позицію партнера по спілкуванню, проявити інтерес до його особистості, орієнтація на розвиток особистості учня, уміння інтерпретувати та розуміти його внутрішній стан за поведінкою; володіння засобами невербального спілкування; уміння підтримати точку зору учня; уміння бути толерантним та створити атмосферу довіри; володіння засобами, що підсилюють вплив (риторичними прийомами); переважаням демократичного стилю керівництва; уміння з гумором поставитись до окремих аспектів педагогічної ситуації.

Отже, в психолого-педагогічній літературі визначено комунікативні уміння, прийоми їхнього формування, що покладено в основу нашого дослідження.

Повертаючись до теми нашого дослідження, варто зазначити, що теоретичні основи педагогічного спілкування студенти отримують при вивченні дисциплін психолого-педагогічної спрямованості, які містять розділи, присвячені проблемам навчання та професійно-педагогічного спілкування. Отримані знання допомагають студентам у формуванні і розвитку навичок та умінь педагогічного спілкування на практичних, лабораторних заняттях і під час педагогічної практики. В ході педагогічної практики встановлюється система відношень «учитель-учень», які реалізуються через активну діяльність майбутнього вчителя в умовах, максимально наближених до реальних.

Зміст педагогічного спілкування може здійснюватися за допомогою вербальних і невербальних засобів. Зокрема, Ю.І. Турчанінова в педагогічному спілкуванні вказує на такі засоби: слово, інтонацію, погляд, жест, посмішку, голос, почуття і переживання вчителя. Дослідниця вважає, що уміння говорити

правильно і виразно, уміння жестом, мімікою, поглядом виразити свої почуття і відношення, уміння керувати своїм психічним станом, бачити себе зі сторони значною мірою визначають успішність педагогічного спілкування.

Л.І. Мітіна характеризує мовлення вчителя як основний засіб, який дозволяє залучити учнів до культурного наслідування, навчити їх як способам мислення, так і його змісту. Проте, автор відмічає, що в процесі спілкування значну частину інформації вчитель отримує не зі слів учнів, а з невербальних засобів. На думку вченої, невербальні аспекти спілкування відіграють суттєву роль у передачі інформації, у регулюванні взаємовідношень, у встановленні контактів, а також у визначенні емоційної атмосфери та самопочуття вчителя та учня. Отже, невербальна поведінка є одним із найважливіших компонентів педагогічного спілкування.

Важливу роль у налагодженні гуманістичних стосунків вчителя з учнями відіграє його здатність проникати у внутрішній світ дитини, співчувати та співпереживати їй; надавати активну підтримку дитині; орієнтуватися у важливих для дитини переживаннях; в умінні відчувати, передбачати та аналізувати емоційний стан дитини, звертаючи увагу на її емоції, позу, жести, вираз очей з метою добору ефективних методів взаємодії з дитиною у навчальному процесі.

На думку Ю.І. Турчанінової, в основі усвідомлення особливостей своєї взаємодії з іншими людьми лежать два явища нашого психічного життя: рефлексія та емпатія. Рефлексію психологи визначають як усвідомлення людиною своїх психічних актів і станів, а також того, як вона в дійсності сприймається й оцінюється іншими людьми; емпатія – це розуміння, усвідомлення емоційних станів іншої людини.

Багаторазово до проблеми емпатії у своїх працях звертався Ш.А. Амонашвілі. Він говорив про емпатію як про «дар відчуття іншої людини». У наукових працях автор підкреслював, що здатність до емпатії як особистісна риса педагогів є обов'язковою умовою для формування у дітей здатності «відчувати іншу людину». Уся його педагогічна система пронизана гуманізмом, любов'ю і повагою до вихованців.

І.М. Цимбалюк розглядав емпатію як особливий механізм сприймання іншої людини, у якому домінує емоційне відображення її наявного внутрішнього стану. Автор зазначав, що емоційна природа емпатії саме і виявляється в тому, що ситуація партнера зі спілкування не стільки «продумується», скільки «переживається» [8, с.70].

В.А. Кан–Калік також стверджував, що уміння розпізнавати емоційні переживання та знати відповідні їм рівні сприйняття інформації є надзвичайно корисним для педагога. Дослідник вказував, що в педагогічному впливі важливим є не лише емпатія, але і рефлексія – здатність ніби зі сторони побачити, як сприймається дітьми сам педагог.

В.А. Семиченко наголошувала, що рефлексія – це один із механізмів, що забезпечує процес спілкування. Зрозуміти іншу людину на рефлексивному рівні – означає зрозуміти, як вона ставиться до тебе в конкретній ситуації, взаємодії.

Особливе місце за структурою, видами і формами спілкування відводиться сурдопедагогічній діяльності, яка спрямована на ефективний розвиток дітей з вадами слуху.

Разом з тим, вивчення системи спілкування, яка опосередковує навчальний процес у спеціальній школі, досі не проводилося.

Це ставить проблему підготовки майбутніх сурдопедагогів до здійснення педагогічного спілкування на ступінь значимості й актуальності у сурдопедагогіці. При цьому, за підготовкою майбутніх сурдопедагогів вбачається процес навчання студентів у вищому навчальному закладі.

Отже, актуальність порушеної проблеми визначається необхідністю визначення психологічних особливостей навчального спілкування студентів-сурдопедагогів, впровадження ефективних засобів психологічного впливу, втілення у процес спілкування особистісно орієнтованого підходу.

На основі проаналізованих психолого-педагогічних досліджень можна стверджувати, що спілкування є засобом впливу дорослої людини, тобто вчителя (сурдопедагога) на дитину, тому характер такого впливу за різними показниками (поведінки дитини, знань дитини, мотивації дитини) визначається професійною зрілістю в реалізації спілкування. У такій площині спілкування у нашому дослідженні розглядалось як самостійна окрема діяльність, що за результатами констатувального експерименту позначена як «сурдопедагогічна спілкувальна діяльність». Введення даного терміну обумовлене специфікою сурдопедагогічного спілкування, яке охоплює усне, писемне, дактильне і міміко-жестове мовлення, які використовуються одночасно, синхронно і паралельно.

Досліджуючи проблему спілкування, ми виходили з позиції, згідно якої «сурдопедагогічна спілкувальна діяльність» формується в стінах університету, в той час як міжособистісне спілкування повинне бути стартово спрямованим уже в абітурієнта. Саме тому в констатувальному експерименті вивчалось:

1) спілкування як структура, 2) спрямованість спілкування (про що і на які теми спілкуються студенти), 3) сутність спілкування в рамках навчального процесу у вищому навчальному закладі, 4) сурдопедагогічне спілкування.

З метою реалізації дослідження проблеми спілкування нами була розроблена методика констатувального експерименту, яка складалась із 3-х серій завдань, які охоплювали дев'ять субтестів, що давало можливість отримати достовірні дані про динаміку навчального спілкування студентів-сурдопедагогів. Так, субтести 1 і серії були спрямовані на з'ясування проявів у різних ситуаціях комунікативної компетентності студентів-сурдопедагогів; субтести 2 серії дозволяли фіксувати пріоритетні види і форми спілкування студентів-сурдопедагогів; субтести 3 серії передбачали вивчення спрямованості спілкування і орієнтування на індивідуальні та типологічні особливості дітей з порушенням слуху.

Констатувальний експеримент показав, що сурдопедагогічне спілкування формується поступово, з набуттям професії і росте згідно логіки вивчення навчальних дисциплін від курсу до курсу. Найвищого рівня воно досягає на 5 курсі.

Щодо вивчення спілкування як структури виявилось, що студенти різняться між собою власними знаннями про спілкування; мовленнєвим рівнем як формою, через яку реалізується спілкування; окремими вміннями та технікою мовлення, зокрема володінням голосом, мовленнєвим диханням, правильністю вимовляння звуків, інтонаційністю, адекватною змісту.

В цілому, слід зазначити, що всі аспекти спілкування, що вивчались у дослідженні в процесі реалізації констатувального експерименту, свідчать про відсутність необхідного рівня, який характеризує діяльність сурдопедагога як професіонала. Отримані дані свідчать про те, що не у всіх студентів-сурдопедагогів 1-5 курсів при вивченні дисциплін спонтанно формується «сурдопедагогічна спілкувальна діяльність».

У зв'язку з цим постає питання про необхідність цілеспрямованого формування професійного спілкування сурдопедагогів. Так, у процесі констатувального експерименту виявилась закономірність, яка свідчить про те, що «сурдопедагогічна спілкувальна діяльність» студентів-сурдопедагогів різниться за такими критеріальними показниками як: 1) теоретичні знання про спілкування; 2) комунікативні вміння; 3) емоційний супровід спілкування; 4) сурдопедагогічна техніка спілкування.

Дані показники стали вихідними позиціями щодо розробки методики формування констатувального експерименту, який був спрямований

на реалізацію спеціального впливу на студентів-сурдопедагогів з метою розвитку у них ефективної, оптимальної «сурдопедагогічної спілкувальної діяльності».

У зв'язку з цим мета формувального етапу полягала у розвитку в студентів таких якостей: 1) цілісної системи знань про особливості сурдопедагогічного спілкування; 2) рефлексії особливостей власного спілкування; 3) комунікативних умінь; 4) сурдопедагогічних технік спілкування; 5) емоційного супроводу спілкуванні.

Розглянемо кожен з п'яти напрямків формування.

1) формування цілісної системи знань про особливості сурдопедагогічного спілкування ґрунтувалось на розширенні теоретичних знань студентів про спілкування вчителя та учнів у навчально-виховному процесі, зверталась увага на аналіз його структури, функцій, принципів, засобів, стилів, моделей, етапів, можливих бар'єрів у спілкуванні вчителя та учнів. Розглядались також основні шляхи підвищення рівня спілкування.

2) формування комунікативних умінь передбачало розвиток уміння активно слухати мовника; формування швидкості орієнтування та реагування на існуючі висловлювання; розвиток уміння коротко і лаконічно давати відповіді на запитання; уміння в діалогічному мовленні з висловлювань окремих мовників конструювати ціле (структурне об'єднання у ціле); формування демократичного стилю спілкування; розвиток уміння добирати правильну структуру речення; відбирати точні за семантикою слова у реченні; формування вміння користуватися літературними прийомами (синонімія, антонімія);

3) формування рефлексії особливостей власного спілкування передбачало розвиток уміння аналізувати й оцінювати власне спілкування та спілкування співрозмовника.

4) формування сурдопедагогічних технік спілкування передбачало розвиток уміння правильно володіти технікою мовлення (мовленнєвим диханням, вимовою, дикцією, темпом, інтонацією, наявністю пауз, вмінням поставити логічні наголоси); формування уміння чітко артикулювати; розвиток уміння правильно володіти усним, писемним, дактильним, міміко-жестовим мовленням, що вживаються одночасно, синхронно і паралельно; уміння підтримати увагу учнів контекстним привнесенням у вербальний текст (гумор, жарт);

5) формування емоційного супроводу у спілкуванні передбачало розвиток позитивного ставлення до дитини, яке характеризується доброзичливістю, витримкою, спокоєм, формування

уміння співчувати та співпереживати дитині; надавати їй активну підтримку; орієнтуватися у важливих для дитини переживаннях; розвиток уміння відчувати, передбачати та аналізувати емоційний стан дитини, звертаючи увагу на її емоції, позу, жести, вираз очей тощо, з метою добору ефективних методів взаємодії з дитиною у навчальному процесі, формування уміння зняття зайвого психічного напруження та підтримання творчого самопочуття.

Оскільки сурдопедагогічне спілкування формується на етапі навчання студентів в університеті, у структуру його вивчення входило завдання виявити особливості стилю у спілкуванні студентів-сурдопедагогів у навчальному процесі.

Вставлено, що в період навчання найбільшою мірою на темп формування професійного сурдопедагогічного спілкування впливає особистісний стиль спілкування, який сформувався на основі досвіду студента та характеру міжособистісних контактів.

Результати проведеного дослідження вказують на розподіл студентів за спрямованістю спілкування, а саме:

1. Спілкування заради спілкування (вербалізація).
2. Спілкування, насичене певним змістом.
3. Спілкування з метою дотримання або встановлення міжособистісних взаємин.
4. Спілкування в рамках виду діяльності (навчальної).
5. Спілкування, спрямоване на перспективу особистісного розвитку.
6. Спілкування, спрямоване на перспективу кар'єрного зростання.
7. Спілкування, спрямоване на досконале оволодіння професією.

В процесі нашого дослідження було виділено чотири типи навчального спілкування студентів-сурдопедагогів за особистісною спрямованістю: життєво-розбудовно-орієнтоване спілкування, культурно-орієнтоване спілкування, навчально-виконавсько-орієнтоване спілкування, професійно-орієнтоване спілкування.

Типи спілкування студентів-сурдопедагогів визначено через домінанту змісту, характер міжособистісних контактів, міру застосування засобів спілкування.

До засобів спілкування віднесено: вербально-писемне, вербально-усне, вербально-дактильне, невербально-хаотичне, міміко-жестово-дактильне, жестове, дактильно-жестове, міміко-жестово-дактильно-вербальне, невербально-хаотично-мімічне.

Отже, на основі вищевикладених положень можна зробити певні **висновки**. Аналіз досліджень засвідчив, що вивчення пе-

дагогічного спілкування студентів-сурдопедагогів під час здійснення навчальної діяльності не проводилося, тому виявлення особливостей становлення педагогічного спілкування студентів-сурдопедагогів під час навчальної діяльності є актуальним з точки зору теорії і практики.

Педагогічне спілкування є різновидом професійного спілкування, через яке відбувається соціально-психологічна взаємодія вчителя з учнями. Основна мета педагогічного спілкування полягає в передачі суспільного та професійного досвіду від педагога до учнів.

У сурдопедагогічному спілкуванні поряд з вербальними широко представлені й невербальні засоби спілкування. У структурі навчального процесу студенти-сурдопедагоги оволодівають невербальними засобами спілкування нечуючих, до яких відносяться дактильне та жестове мовлення. Паралельно студенти оволодівають й іншими невербальними засобами, до яких відносяться: візуальний контакт, рухи тіла, міміка тощо.

За результатами дослідження було виявлено, що студенти-сурдопедагоги відрізняються різним рівнем сформованості спілкування у навчальному процесі. Під час здійснення дослідження було зафіксовано чотири рівні сформованості спілкування студентів-сурдопедагогів у процесі навчання, а саме: перший (найнижчий), другий, третій, четвертий (найвищий). Було зроблено висновок, що сурдопедагогічне спілкування формується поступово, з набуттям професії і зростає відповідно логіці вивчення навчальних дисциплін від курсу до курсу. Найвищого рівня воно досягає на 5 курсі.

Результати теоретичного аналізу літературних джерел та дані констатувального експерименту враховувались у розробці підходів до реалізації формувального експерименту. Методика формувального експерименту базувалася на виявлених у констатувальному експерименті критеріях, які, як було показано в аналізі результатів констатувального експерименту, виявились по-різному сформованими. Звідси, мета формувального етапу полягала у розвитку в студентів таких якостей, як: «теоретичні знання про спілкування», «комунікативні уміння», «рефлексія особливостей власного спілкування», «сурдопедагогічні техніки спілкування», «емоційний супровід у спілкуванні».

Виходячи з того, що сурдопедагогічне спілкування формується на етапі навчання студентів в університеті, у структуру його вивчення входило завдання виявити особливості стилю у спілкуванні студентів-сурдопедагогів у навчальному процесі.

З'ясувалось, що в студентські роки не спостерігається завершеності стилю спілкування у студентів-сурдопедагогів, він є змішаним, де на перший план виступають особистісні характеристики, що впливають, в свою чергу, на навчальну діяльність та оволодіння професійними навичками.

Виявлено, що в студентські роки найбільшою мірою на темп формування професійного сурдопедагогічного спілкування впливає особистісний стиль спілкування, який сформувався на основі досвіду студента та характеру міжособистісних контактів.

Проведений формувальний експеримент показав значні зрушення у рівні педагогічного спілкування у навчальному процесі студентів-сурдопедагогів.

Отже, запропоновані психологічні підходи дозволяють стверджувати, що їхня реалізація в навчальному процесі університету призводить до підвищення рівня спілкування студентів-сурдопедагогів.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1968. – 339 с.
2. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте, дети!: Пособие для учителя. – 2-е изд./ Ш.А. Амонашвили.– М.: Просвещение, 1988. – 208 с.
3. Андреева Г.М. Общение и оптимизация совместной деятельности/ Г.М. Андреева. – М.: Издательство МГУ, 1987. – 302 с.
4. Бодалев А.А. Личность и общение: Избранные психологические труды/ А.А. Бодалев. – М.: Педагогика, 1983. – 272 с.
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов/ И.А. Зимняя. – М.: Логос, 2001. – 383 с.
6. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: Книга для учителя/ Кан- В.А. Калик. – М.:Просвещение, 1987. – 190 с.
7. Леонтьев А.А. Педагогическое общение/ А.А. Леонтьев. – М.: Знание, 1979. – 48 с.
8. Митина Л.М. Психология развития и здоровья педагога: выбор стратегии профессиональной жизнедеятельности (часть II)/ Л.М. Митина. – М.: Про-Пресс, 2005. – 80 с.
9. Цимбалюк І.М. Психологія спілкування: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Цимбалюк І.М. – К.: Професіонал, 2007.–458 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Anan'ev B.G. Chelovek kak predmet poznaniya/ B.G. Anan'ev. – L.: Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta, 1968. – 339 s.
2. Amonashvili Sh.A. Zdravstvujte, deti!: Posobie dlja uchitelja. – 2-e izd./ Sh.A. Amonashvili. – M.: Prosveshhenie, 1988. – 208 s.
3. Andreeva G.M. Obshhenie i optimizacija sovmestnoj dejatel'nosti/ G.M. Andreeva. – M.: Izdatel'stvo MGU, 1987. – 302 s.
4. Bodalev A.A. Lichnost' i obshhenie: Izbrannye psihologicheskie trudy / A.A. Bodalev. – M.: Pedagogika, 1983. – 272 s.
5. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psihologiya: Uchebnik dlya vuzov / I.A. Zimnyaya. – M.: Logos, 2001. – 383 s.
6. Kan-Kalik V.A. Uchitelyu o pedagogicheskom obschenii: Kniga dlya uchitelya/ V.A. Kan-Kalik.– M.:Prosveschenie, 1987. – 190 s.
7. Leontev A.A. Pedagogicheskoe obschenie/ A.A. Leontev. – M.: Znanie, 1979. – 48 s.
8. Mitina L.M. Psihologiya razvitiya i zdorovya pedagoga: vyibor strategii professionalnoy zhiznedeyatel'nosti (chast II)/ L.M. Mitina. – M.: Pro-Press, 2005. – 80 s.
9. Cimbajuk I.M. Psihologija spil'kuvannja: navchal'nij posibnik dlja studentiv vishnih navchal'nih zakladiv / I.M. Cimbajuk. – K.: Profesional, 2007.– 458 s.

N.V. Tymofiienko. The process of the formation of professional communication skills of the future teachers in ASL. The article deals with problems on formation of pedagogical intercourse skills of the students-surdopedagogues within the educational process. Basing on the fact that this intercourse is generally formed and created during the university studies sign communication has been studied by the students within the training activities.

Furthermore, the age particularities of the process of communication had been also considered. At the research we presumed that during junior age, especially during studies at the high level educational institution, the effectiveness of gaining professional skills is based on the communication. More precisely, the communication is considered as a structural component of the professional skills and as a promotional instrument of building personal creative approach in the educational process.

The analysis of psychological and pedagogical literature proved that efficiency of learning information by children depended on the style of interpersonal relations between the teacher and pupils. The style is determined by means of particularities and conditions that ensure professional pedagogical activities and its specific depends on personal teacher's skills and situation of communication.

According to the data base of the research it was distinguished four types of study communication of the students-surdopedagogues on per-

sonal activity: life-building oriented communication, cultural oriented communication, study-execution oriented communication and professional oriented communication.

It was found that during the secondary educational studies the personal communicational style plays an important role on the formation of professional surdopedagogic communication skills that was formed on the base of student's personal experience and character of interpersonal relations.

Key words: pedagogical intercourse, communication skills, styles of pedagogical intercourse, instruments of communication, types of educational communication of the students-surdopedagogues.

Recieved August 15, 2014

Revised September 25, 2014

Accepted October 21, 2014

УДК 378.12:37.041

О.С. Толков

tolkov83@rambler.ru

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕМОЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Tolkov O.S. Psychological aspects of university students' emotional orientation / O.S. Tolkov // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 26. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2014. – P. 526-535.

О.С. Толков. Психологічні аспекти емоційної спрямованості студентів ВНЗ. У статті представлено результати дослідження психологічних особливостей емоційної спрямованості особистості, виокремлено поняття емоційної спрямованості. На основі експериментального дослідження виявлено схильності студентів вищої школи до одного із типів емоційної спрямованості. Представлено характеристику альтруїстичної (характеризує схильність до переживань, пов'язаних із реалізацією потреби у допомозі іншим), комунікативної (характеризує потребу в дружньому спілкуванні), глоричної (схильність до переживань, пов'язаних з потребою у самоствердженні), практичної (емоційно привабливою є сама діяльність), пугнічної (пов'язана зі схильністю до емоційних переживань, що виникають при подоланні різних труднощів), романтичної (схильність до таємничого, незвичайного), пізнавальної (прагнення до пізнання), естетичної (прагнення людини до переживання відчуття пре-